

BUTLLETI

DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any VI

Març de 1982

N.º 22

Memòria anual corresponent a l'any 1981

1. Moviment de socis

Durant l'any 1981 s'han donat d'alta al G. E. S. dotze nous socis. S'ha comptat, però, amb dues baixes produïdes per defunció. La primera, de Josep Mirabent i Magrans, industrial, persona sempre interessada en les activitats culturals; regidor de l'Ajuntament de Sitges en dues ocasions; president del Casino Prado i fundador i primer president de Jovenuts Musicals de Sitges. La segona, la de Joan Puig i Mestre, impressor, que al llarg de la seva vida fou ànima dels setmanaris «La Gasetta de Sitges» i «Baluad de Sitges», i que sempre actuà decididament en favor de totes les manifestacions culturals catalanes en l'àmbit de la vila. Va ser vocal de la Junta del G. E. S. des del 1976 fins el 1981. Ambdós, socis fundadors, deixen un buit important no únicament en l'entitat, sinó en la vida del poble.

D'altra banda, per diversos motius s'han donat de baixa quatre socis.

El número de socis a final d'any de 1981 ha estat, doncs, de cent-trenta.

2. Reunions i assemblees

L'assemblea del G. E. S. s'ha reunit set vegades. El 13 de febrer parlà Antoni Almirall Malivern sobre «EL CICLE ANYAL DEL FITOPLANCTON AL MAR DE SITGES»; el 3 d'abril va tenir lloc la renovació de la Junta Directiva; el 8 de maig parlà Joan Puig i Mestre sobre «RECORD DE MIQUEL UTRILLO I MARICEL»; el 3 de juliol ho féu Magí Miret sobre «LES RESTES ROMANES AL TERME DE SITGES»; el 9 d'octubre, Vinyet Panyella sobre l'«EPISTOLARI DEL CAU FERRAT»; el 6 de novembre, Jacint Sastre i Tutusaus sobre «ELS CASTLANS DE SITGES ANTERIORS A BERNAT DE FONOLLAR I EL LLINATGE DELS SITGES», i, per fi, el 18 de desembre, parlà Francesc X. Puig i Rovira sobre «E.C. RICART». Tot seguint la tònica d'anys anteriors, l'assemblea del G. E. S. ha tingut la doble funció d'acte cultural obert a tothom i de lloc d'encontre, i d'organisme superior de decisió de l'entitat.

La Junta del G. E. S. s'ha reunit un total de vuit vegades per a solucionar qüestions de tràmit per al bon funcionament de l'entitat. Ha estat renovada el passat 3 d'abril per tal de complir el que estableixen els estatuts de l'entitat. Actualment ha quedat formada per:

Jacint Picas i Cardó, President. Ignasi Muntaner i Pasqual, Vicepresident. Antoni Ibáñez

Escoda, Tresorer. Jacint Sastre Descarrega, Vocal. Pere Serramalera i Cosp, Vocal. Antoni Almirall i Andreu, Vocal. Josep A. Benítez Montané, Vocal. Vinyet Panyella Balcells, Secretària.

3. Activitats i publicacions. Intercanvis

3.1. Publicacions

Pel que fa a l'activitat del G. E. S. cal fer esment, en primer lloc, de les publicacions. En aquest capítol hem d'assabentar als socis que s'ha fet la segona edició facsimil, en realitat, doncs, tercera, del llibre «Assaig històric sobre la vila de Sitges», de Joan Llopis i Bofill, primer volum de la col·lecció «Estudis Sitgetans». Dins de la mateixa col·lecció s'ha publicat també el volum titulat «Epistolari del Cau Ferrat», conjunt de cent-onze cartes rebudes per Rusiñol a Sitges, que han estat ordenades, catalogades, transcrits i anotades per Vinyet Panyella, que ha confeccionat també els índexs. El llibre, amb el pròleg de Ramon Planes, serà, a partir d'ara, una eina de treball imprescindible per a qualsevol estudi sobre la figura de Rusiñol i el seu temps. Ha estat subvencionat per la Comissió del 50.è Aniversari de la mort de Rusiñol.

En la col·lecció «Quaderns», el 1981 ha vist l'aparició del núm. 8, «Homenatge a Josep Carbonell i Gener», amb els textos dels parlaments pronunciats el dia 12 d'octubre de 1980 al Saló d'Or, per Ramon Planes, i Miquel Coll i Alentorn; el núm. 9, titulat «Santiago Rusiñol», amb el text de la conferència que sobre el tema donà Ramon Planes a la Biblioteca «Santiago Rusiñol» el dia 13 de juny d'enguany amb motiu del 50.è Aniversari de la mort del senyor del Cau Ferrat —fullet patrocinat per la comissió organitzadora dels actes—, i el núm. 10, titulat «Joaquim Espalter i Rull», amb el text de la conferència que Antoni Vigó i Marcé pronuncià a l'assemblea del G. E. S. el mes de desembre de 1980, en record del centenari de la mort d'aquell primer gran pintor sitgetà.

Pel que fa al «Butlletí», el sisè any de la seva existència ha vist l'aparició de només tres números, on han collaborat amb els seus treballs Magí Miret i Josep Miret, Josep Miquel Sobré, Joan Puig i Mestre, Rafael Casanova, Jacint Picas, Enriqueta Malivern, Agustí Amell i Ignasi Muntaner. El «Butlletí» ha arribat al número 21.

Actualment hi ha en premsa un altre volum de la col·lecció «Estudis Sitgetans», el que és el núm. 8; conté dues històries de Sitges redactades el segle dinou, una per mossèn Fèlix Clarà i Carbonell, i l'altra, per Bernadí Llopis; totes dues inèdites fins ara, que han estat transcrits per Ignasi Muntaner i porten un pròleg de Jacint Picas. Aquesta obra ha estat subvencionada pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Per fi, hi ha, a punt de portar a l'impremta, el novè volum, que és l'estudi elaborat per David Jou i Andreu, «Sitges i Isla Cristina. Una

contribució a l'estudi de l'emigració catalana a les costes d'Andalusia»; el pròleg és a càrrec del professor Antoni Jutglar.

3.2. Intercanvis

El G. E. S. ha mantingut igualment intercanvis de publicacions amb el Museu de Vilafranca, Institut d'Estudis Penedesencs, Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Centre d'Estudis d'Altafulla, Amics dels Goigs, Museu d'Art de Barcelona, Museu d'Història de la Ciutat de l'Hospitalet, Museu de Badalona i els monestirs de Poblet i Santes Creus.

3.3. Activitats

Les activitats externes del G. E. S., enguany han quedat reduïdes per la circumstància d'esdevenir-se el 50.e Aniversari de la mort de Santiago Rusiñol, en commemoració del qual una comissió ciutadana, en la qual la nostra entitat ha estat molt ben representada, ha organitzat una bona sèrie d'activitats culturals. No obstant això, el G. E. S. ha realitzat les activitats següents:

12 de maig

— instància a l'Ajuntament, demanant que, com a mínim, i dintre del vint-i-cinquè aniversari de la mort de mossèn Batlle se li dediqués un carrer. No es va rebre resposta.

21 de juny

— visita comentada a l'Exposició Antològica de Pintura i Bibliogràfica de Santiago Rusiñol amb l'Institut d'Estudis Penedesencs.

agost

— instància a l'Ajuntament de Sitges protestant per la total desinformació sobre les obres de Maricel per a la UIMP, i demanant garanties per a la conservació de les col·leccions museístiques. Instància a la Direcció General del Patrimoni de la Generalitat per la mateixa qüestió. Cap resposta en cap de les dues instàncies.

27 d'octubre

— visita a la Capella del Sant Sepulcre d'Olèrdola, per veure les pintures murals.

6 de novembre

— l'assemblea acorda la convocatòria del Premi Josep Carbonell i Gener, per a estudiants universitaris i de batxillerat, en record d'aquest historiador i com a estímul per als estudis locals.

5 de desembre

— presentació del llibre de poemes de David Jou, «Mirall de vellut negre», a cura de l'escriptor i crític Alex Broch.

13 de desembre

— visita de la Real Societat Arqueològica Tarraconense, amb estada als museus i a l'església parroquial.

A part d'aquestes activitats, el G. E. S. està present, també, a la comissió de seguiment del Pla General d'Ordenació de Sitges. En el seu moment es solidaritzà amb les entitats vilanovines i comarcals per tal que les obres d'art que resten al Museu Víctor Balaguer no fossin portades a Madrid.

La relació del G. E. S. amb el món cultural català, en canvi, s'ha incrementat notablement.

El dia primer d'abril es donava el condol per la mort d'Antoni Comas, catedràtic de llengua i literatura catalanes a la Universitat de Barcelona; el 9 d'abril el G. E. S. es va adherir a la Crida en Defensa de la Llengua, la Cultura i la Nació, i el dia 30 del mateix mes, a la política lingüística iniciada per la Generalitat en relació amb l'injuriós «manifiesto» d'uns autodenominats intellectuals, publicat a Madrid. Ens vam adherir, també, a Joan Fuster amb motiu de l'acte de desgreuge organitzat per la Universitat de València com a resposta a l'atemptat que elements oficialment no identificats feren contra la seva vida el dia 11 de setembre; vàrem, també, manifestar el nostre condol en la mort del filòleg i catedràtic de llengua catalana Manuel Sanchis Guarner.

D'altra banda, el dia 5 de desembre el G. E. S. participà al Congrés de Cultura Popular, organitzat per la Generalitat de Catalunya, amb una ponència a càrrec de Jofre Vila. El 13 de desembre, en les jornades d'estudi de la problemàtica de política cultural municipal el G. E. S. presentà una comunicació sobre el paper dels Centres d'Estudis locals, que fou llegida pel seu president, Jacint Picas; aquestes jornades estaven, igualment, organitzades per la Conselleria de Cultura i Mitjans de comunicació de la Generalitat.

4. Altres activitats dels socis

Per acabar, cal assenyalar que els socis del G. E. S. han treballat individualment en el camp cultural, i que han assolit alguns èxits d'especial menció.

Així, en el marc dels actes commemoratius del 50.e Aniversari de la mort de Santiago Rusiñol, Isabel Coll Mirabent ha tingut cura de la responsabilitat i l'organització de l'Exposició Antològica de la Pintura de Rusiñol, i en publicà un catàleg amb un estudi sobre les diverses etapes pictòriques de l'artista. Col·laboraren amb ella Antoni Vigó, que publicà una «Cronologia Rusiñoliana», i també J. A. Benítez Muntané, Josep Picas i Miquel Vigó, que treballaren en la confecció de l'audiovisual que intentarem portar a Sitges.

D'altra banda, Maria Dolors Mirabent preparà l'Exposició Bibliogràfica i Documental de Rusiñol, i en preparà, també, un catàleg extens i complet. Ramon Planes pronuncià una interessant conferència el dia 13 de juny, a la Biblioteca, titulada «Santiago Rusiñol», que és la síntesi de molts d'anys d'estudi i de vivència personal per ell tant volguda, publicada, com ja hem dit, als «Quaderns».

D'altra banda, Isabel Coll ha publicat a la revista «D'Art», del Departament d'Art de la Universitat de Barcelona, un interessant i aclaridor article, «Mas i Fontdevila, part del binomi fundador de l'Escola Lluminista de Sitges».

David Jou i Mirabent guanyà el Premi Divulga, pel seu treball «Perquè el cel és blau, els núvols blancs i el sol vermell», i ha vist publicat el seu quart volum de poesia, «Mirall de vellut negre».

S'ha celebrat el Cicle de Conferències sobre la Mar, organitzat per Frederic Malagelada, i hi ha intervingut, entre altres, David Jou i Andreu, amb una conferència sobre la marina de Sitges, que probablement serà publicada en la col·lecció «Quaderns».

Ignasi M. Muntaner ha presentat la tesi doctoral a la Universitat de Barcelona. El seu treball, «Toponímia del terme de Sitges i la seva rodalia», li valgué la màxima qualificació.

Jacint Sastre i Tutusaus es troba a Roma,

on estudia el segon curs a l'Escola de Paleografia del Vaticà.

Anna Maria Robert llegí el passat 21 de desembre el discurs d'ingrés a la Associació de Bibliòfils de Barcelona. El seu treball porta com a títol «El llibre infantil i juvenil».

El professor J. F. Pagès i Busom ha seguit desenvolupant la seva important tasca musical a Catalunya i en altres països, i ha aconseguit arreu un gran èxit.

Vinyet Panyella ha vist publicats dos treballs, el «Catàleg de l'arxiu notarial de Sitges»,

publicat per la Fundació Noguera, i l'estudi titulat «Claudi Mas i Jornet, poeta i ciutadà», que guanyà el Premi Sant Ramon de Penyafort 1981 i que ha publicat l'Ajuntament i el Museu de Vilafranca.

L'activitat del G. E. S., i dels seus socis, el 1981 ha donat doncs fruits abundants, que cull, precisament, el poble de Sitges. Cal felicitar-nos-en sincerament.

Sitges, 22 de gener, de 1982.

Mariners sitgetans al combat naval en el segle XVIII

Introducció

En les seves memòries històriques sobre la Vila de Sitges, tant en Bernadí Llopis com Mossèn Fèlix Clarà (1), en tractar de les navegacions dels nostres mariners, fan al·lusió, al costat de les activitats comercials amb Amèrica i altres llocs coneguts tradicionalment per tots nosaltres, a Toló, del migdia francès.

La presència sitgetana a Toló, però, no té pas cap relació amb aquelles tasques que tant van atreure els nostres avantpassats fora de la llar —al Nou Món— per tal de millorar les seves condicions econòmiques, sempre tan precàries en aquesta vila, sinó que les exigències de la Matricula de Marina van provocar que un bon grapat de mariners sitgetans es trobesin, un dia, implicats en un dels combats navals més notables que va registrar l'Armada espanyola durant el segle XVIII.

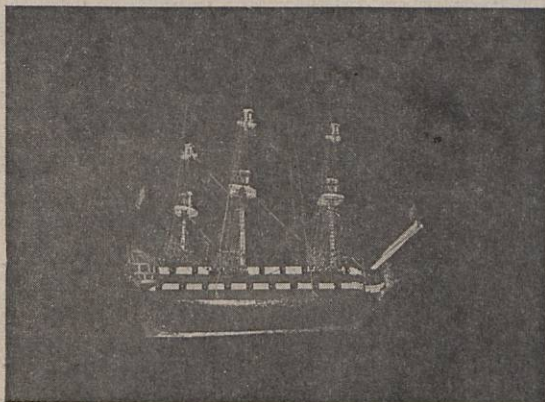
Era en el regnat de Felip V.^e i la reina Isabel Farnesio. Des de 1708, els anglesos ocupaven l'illa de Menorca. Acabava de morir l'antic pretendent de la Corona espanyola Carles VI, emperador d'Àustria i, amb aquest mo-

tiu, s'havia iniciat una nova conflagració a Europa, la guerra de Successió austríaca. Les conegudes ambicions de la Farnesio, per donar un regne a cada fill, van donar lloc a que, malgrat les lluites amb Anglaterra, Espanya s'embarqués en aquell nou conflicte amb el propòsit de treure'n algun profit en terres d'Itàlia —el Milanesat, ducats de Parma i Piacenza—. S'havia firmat, feia poc, el conegut Pacte de Família, segona edició d'un tractat d'aliança perpètua, ofensiva i defensiva, entre Espanya i França (2). El programa d'aquest pacte consistia, en principi, a sostenir el Rei Carles (després Carles III) a Nàpols (dues Sicílies) realitzar les esmentades ambicions de la Farnesio, declaració de guerra amb Anglaterra i ajuda als espanyols en la recuperació de l'illa de Menorca.

En relació amb les esmentades intencions, una esquadra espanyola, comanada pel general D. Juan José Navarro de Viana, després d'una acció de desembarc a les costes de la Toscana, mig fracassada, en part pel mal temps i en part per la presència dels vaixells anglesos per aquelles mars, buscà refugi al port de Toló cap al mes de setembre de 1742. Davant d'aquest fet, una esquadra anglesa s'instal·là a les proximitats de les illes Hyeres, prop de la que actualment es coneix amb el nom de Costa Brava francesa, amb el propòsit de bloquejar els vaixells espanyols obstaculitzant-los la sortida d'aquell port provençal.

En aquestes condicions passaren els mesos fins que Felip V.^e, invocant el Pacte de Família, demanà ajuda a Lluís XV per tal de facilitar la sortida a l'esquadra de Juan José Navarro. El monarca francès hi accedí, oferint els seus vaixells de guerra del Mediterrà, de la base de Toló, per tal que acompanyessin els espanyols en la seva sortida de port fins a deixar-los lliures de perill.

Amb aquest propòsit, s'organitzà a Toló, una gran esquadra que formaven setze navilis, sota el comandament del vell almirall La Bruyère

Vaixell de guerra de dos ponts, de l'època del combat de Toló. Ex-vot del segle XVIII conservat al Santuari del Vinyet.

de Court amb instruccions d'ajudar els espanyols en la sortida d'aquella ratera, on feia ja un any i mig que es trobaven. Les forces espanyoles consistien en dotze navilis. Així doncs, el conjunt hispano-francès comptava amb un total de 28 navilis que sumaven 1.806 canons i uns 19.000 homes. Els anglesos, en canvi, disposaven de trenta-dos vaixells amb 2.280 canons i uns setze mil homes (3).

El combat

El conjunt aliat va sortir de Toló el dia 19 de febrer de 1744. L'avantguarda i el centre de la formació la composaven els francesos, la reraguarda els espanyols. Un cop fora de port, ordenats, empengueren la navegació passant per davant de les Hyeres on hi havia els anglesos fondejats. L'almirall Matthews, que manava l'esquadra britànica, va disposar immediatament la persecució dels espanyols, però com que el vent era calma, no aconseguiren aproximar-se a la flota combinada fins el dia 22, que va guanyar ventet del Nordest.

L'esquadra anglesa estava distribuïda també, segons els costums d'aquella època, en tres grups: l'avantguarda, que la composaven nou vaixells, comanada pel comandant Rowley. El centre, deu vaixells comanats pel propi Matthews, i finalment la reraguarda, que la composaven tretze navilis dirigits pel comandant Lestock (4).

Els anglesos, que fins aquell moment havien maniobrat per guanyar barlovent, van aproximar-se als aliats navegant en direcció paral·lela i així van fer-ho durant tot el matí del 22, aproximant-s'hi a poc a poc fins que, cap als voltants del migdia, l'avantguarda i el centre arribaren a l'altura dels aliats, quan eren a les proximitats del Cap Sicié, a uns deu quilòmetres a garbí de Toló. Tan punt es trobaren en aquesta situació, l'almirall Matthews va donar l'ordre d'arribar i deixar-se caure sobre l'esquadra aliada amb la intenció de separar els espanyols dels francesos. La reraguarda anglesa, en canvi, no se sap per quines raons, sembla que s'havia quedat unes milles endarrera (5).

Cap a quarts de dues de la tarda, Matthews va issar el senyal d'atac i va separar-se de la formació amb el seu «Namur», vaixell insignia i seguit del «Marlborough» van dirigir-se a tota vela cap a la Capitana espanyola, el «Real Felipe». D'acord amb les tàctiques d'aquell temps, poca estona més tard es trobaven altres cinc anglesos contra els vaixells espanyols «Poder» i «Constante», que, seguint l'exemple del «Real Felipe» es defensaren de manera extraordinària. Amb tot, com que els dos espanyols disposaven de menys artilleria, tres dels cinc vaixells anglesos, van creure oportú deixar-los per ajudar al seu almirall Matthews de la defensa que feia el «Real Felipe».

Cap a quarts de cinc de la tarda el «Real

Felipe» estava pràcticament desmantellat, però els cinc anglesos també es veieren obligats a abandonar el combat per les grans avaries rebudes.

Així mateix es trobaven el «Constante» i el «Poder», aquest últim, malgrat el seu nom hiperbòlic, era el que disposava de menys artilleria i fou capturat pels anglesos. No obstant això, l'endemà, els francesos van poder-lo recuperar però en tan precàries condicions que va enfonsar-se al cap de poques hores de tenir-lo.

El resultat d'aquest incident bèlic fou que els anglesos van perdre quatre-cents homes i quedaren amb quatre vaixells pràcticament inútils. Els espanyols perderen sis-cents homes, el «Real Felipe» i el «Constante» completament desmantellats i el «Poder», com s'ha dit, totalment perdut. La resta de la flota espanyola continuà viatge fins a Cartagena sense cap més contratemps. Els anglesos seguiren cap a Maó per refer-se de les seves pèrdues.

Aquell dia —diuen els que han estudiat a fons aquesta batalla naval— hauria pogut ésser catastròfic per a l'esquadra espanyola, si els anglesos haguessin executat puntualment les ordres de l'almirall Matthews. Alguns responsables britànics foren sotmesos a consell de guerra per actes de negligència (6).

Espanya considerà el fet com un verdader èxit i, amb aquest motiu, el General de l'esquadra D. Juan José Navarro, que també va rebre algunes ferides durant l'acció, fou nomenat Marquès de la Victòria (7).

Algunes dades sobre l'esquadra espanyola de Toló

En els manuscrits de l'Almirall Vigodet, publicats, de manera fragmentària, a «**Arquitectura Naval Española**» del Sr. Artiñano de Galdácano, s'hi troben tots els navilis que integraren l'armada espanyola al llarg del segle XVIII (8). D'aquesta relació hem tret la llista detallada dels que van intervenir a la batalla de Toló, o del Cap Sicié, que tractem de descriure i que són els següents:

«**Oriente**», de 60 canons, fou comprat a particulars i venut l'any 1746. El manava el comandant D. Joaquín Villena.

«**América**», de 60 canons, construït a l'Havana. El manava el comandant D. Anibal Petrucci.

«**Neptuno**», de 60 canons, fou comprat a particulars i venut el 1746. El manava D. Enrique Olivares.

«**Poder**», de 60 canons. El manava D. Rodrigo Urrutia que fou ferit durant el combat. El vaixell caigué en mans dels anglesos, més tard, s'enfonsà i es va perdre.

«**Constante**» (alias «**San Cristóbal**») de 70 canons, construït a l'Havana, el manava Don

Agustín Iturriaga, que morí en el combat de Sicié. L'any 1746 fou venut al comerç.

«**Real Felipe**», de 114 canons, construït a Guarnizo el 1732. Portava l'insignia del General D. Juan José Navarro. El seu comandant, D. Nicolás Gualdino, morí en el combat. Fou desguassat a Cartagena l'any 1750.

«**Hércules**», de 64 canons, construït a Puntales (Càdis) l'any 1730. El manava el comandant D. Cosme Álvarez.

Sembla que aquests set vaixells acabats d'esmentar foren els que van mantenir la part més forta del combat.

«**Brillante**», de 60 canons, comprat a particulars. El manava D. Blas de la Barreda, que «actuó con acierto».

«**Alcón**» (sic) de 60 canons. Comprat a particulars i venut el 1746. El manava D. José Renteria.

«**San Fernando**», de 64 canons. Construït a Guarnizo (Santander) el 1723. El manava el Conde de Vega Florida.

«**Soberbio**», de 60 canons. El manava D. Juan Valdés.

«**Santa Isabel**», de 60 canons. Construït a Guarnizo el 1730. El manava D. Ignacio Dauville.

Sitgetans que hi foren presents

El principal objecte de la Matricula de Marina era fomentar la gent de mar. A canvi d'alguns avantatges, com era l'exclusiva de poder-se dedicar a qualsevol de les activitats relacionades amb el mar, la navegació i la pesca, l'exempció de les lleves de l'exèrcit, l'allotjament de soldats i altres càrregues per l'estil. El fet d'estar sotmesos a la jurisdicció de Marina era també considerat com una situació favorable... A canvi de tots aquests punts l'única obligació dels matriculats era servir en els vaixells de l'armada, «los Reales Baxeles», tant en temps de pau com de guerra, sempre que fos necessari. Aquesta obligació regia fins que els matriculats complien 60 anys.

Les ordenances de Marina, a més d'assegurar el compliment de tots els privilegis que gaudien els matriculats i que rebrien puntualment les soldades que acreditessin del servei reial. Als vaixells serien objecte de «**buen trato i prompta satisfacción de cualquiera injusticia o agravio que contra ellos se intentare**» (9).

Aquestes promeses però, no sempre es portaren a terme, circumstància que va contribuir, en gran part, a la decadència de la marineria.

Pot dir-se que gràcies a aquestes irregularitats en els pagaments avui ens és possible

conèixer un bon nombre de sitgetans que foren presents en l'esmentada batalla de Toló. Entre els mesos d'agost i setembre de 1764 —vint anys després d'aquell esdeveniment— els nostres mariners, testimonis d'aquell fet, o els seus hereus, encara reclamaven «los alcances que tiene por razón de la navegación al Real servicio que hizo personalmente en la Real Armada Naval del Rey Phelipe Quinto (que Dios tenga en su Santa gloria) en la misma ocasión que dha. Real armada Naval combatía con la Real armada Naval de Inglatierra en los mares de Tolon del Reyno de Francia»... (10). No sabem els resultats d'aquestes reclamacions, però sí és cert que els anys 1789 i 1790, al cap de quaranta-sis anys de Toló, el notari Joan Pau Ferrer i Sala, encara registrava escrits de reclamació de «alcances» de serveis prestats en aquella jornada memorable (11).

D'acord amb les esmentades reclamacions s'ha pogut confeccionar la següent llista de mariners sitgetans i vaixells on es trobaren distribuïts.

«**Real Felipe**»: Pau Badia, mariner; Cristòfol Portas, mariner; Pere Montaner, artiller.

«**América**»: Tomás Martí, mariner; Miquel Vernet, artiller; Josep Bori, mariner; Josep Coll, mariner; Josep Soler, mariner; Francesc Soler, artiller.

«**Soberbio**»: Bartomeu Carbonell, mariner; Felip Amat, mariner; Andreu Llopis, artiller.

«**Brillante**»: Joan Artigas, artiller; Sebastià Montaner, mariner.

«**Oriente**»: Bernat Plassa, mariner.

«**Santa Isabel**»: Joan Esteve.

«**Neptuno**»: Gaspar Carbonell, artiller.

Altres mariners que prengueren part en el combat però es desconeix el nom del vaixell. Foren:

Josep Ballester, Joan Vidal, Josep Badia, Joan Carbonell, Cristòfol Forment, Pau Gutzet i Bonaventura Vidal.

Altres dos mariners sitgetans, Miquel Oliver i Bartomeu Vidal, manifestaven haver pres part en l'esmentada acció del cap de Sicié a bord del «**Colorado**», nom que no figura pas en la descripció de l'esquadra i que en tenir per comandant, segons diuen els reclamants, a D. Enrique Olivares pot creure's que devia ésser un sobrenom del «**Neptuno**».

A través del **Registre parroquial d'òbits**, encara pot ampliar-se la relació de mariners d'aquesta vila que intervingueren en el fet que comentem, així durant l'any 1744 i principis del 1745 hi ha notícia dels funerals de mariners «que moriren en Toló estant al servei del Rei d'Espanya» que són:

Agustí Bori, Cristòfol Aravítg, Miquel Guimerà, Josep Vidal, Mariano Mestre i Josep Pla.

Així mateix, el 20 de juny de 1744 se cele-

brà a la nostra parròquia, el funeral de Josep Mayol Querol, «mariner que morí en lo Hospital de Cartagena, al servey de l'Esquadra del Rei d'Espanya», i que és molt probable morís a conseqüència de ferides rebudes a Toló (12).

Pel que fa a les reclamacions de pagues endarrerides, gestionades al cap de tants anys, és molt probable que fos conseqüència, per una part, de la millora de les condicions econòmiques del país, en general, però per altra cal pensar també en les diferents revisions de les **Ordenanzas** y tal vegada la suavització de les relacions amb els matriculats.

Si es fa una revisió de qui eren els comandants que manaven els bastiments de Toló, es troba que el del «**San Fernando**», Conde de Vega Florida, que figura entre els més notables d'aquella flota i que, anys més tard, fou Capità General del Ferrol, i en la seva fulla de serveis, en el temps de la batalla, s'hi trobaven, entre molts altres mèrits el d'haver pres part, l'any 1719, en la represió d'un motí registrat a l'Havana, entre els mariners del General Don Francisco Cornejo, per manca de pagament de les soldades. Els amotinats foren perseguits pels oficials i la tropa fins que es refugiaren en una església on foren encerclats. La fam féu que els amotinats s'entreguessin, «**siendo quintados y pasados por las armas con arreglo a las Ordenanzas**» (13).

No té absolutament res d'estrany, amb aquests antecedents, que alguns dels sitgetans que prengueren part en la tan repetida batalla, mariners de l'armada que ho eren simplement pel fet d'ésser matriculats, tan punt acabessin els serveis que la seva condició els obligava, haguessin dedicat ben poc temps, o gens, a la pretensió de passar comptes sobre les seves soldades.

Un altre record a Sitges de l'acció de Toló

Penjat d'un dels arcs del Vinyet i en el silenci i recolliment del nostre Santuari, encara, avui, s'hi pot admirar la reproducció en miniatura d'un vaixell de guerra que pot ben bé datar-se de mitjans del XVIII. Totes les seves característiques, la seva construcció correctíssima, les seves mides ben proporcionades. El mascaró de proa —peça inevitable en els bastiments d'aquella època— correspon exactament al que tan sovint portaven les unitats de l'esquadra espanyola, un lleó amb corona. És molt probable que aquest model es tracti d'un ex-vot construït, i ofert a la Mare de Déu, per un dels participants en aquell fet històric del Cap de Sicié (14).

Emerència Roig i Raventós, que va passar una bona part de la seva vida dedicat a la investigació i propagació del coneixement de la nostra marina del vuit-cents, va estudiar, dibuixar i descriure els models de vaixells que exis-

tien a les principals ermites de la costa catalana i que al llarg dels segles hi havien anat dipositant els mariners en concepte d'ex-vots.

Pel que fa a la construcció d'aquells petits vaixells, en Roig, en distingia tres classes o qualitats, segons les mans que els havien construït. Hi posava, en primer lloc, els dels mestres d'aixa i alguns capitans, que dominaven la tècnica i els coneixements. En segon lloc classificava els que construïen els navegants en general que, si bé coneixien tots els secrets dels vaixells, moltes vegades no en dominaven la tècnica o el sentit de les proporcions per construir-los. Finalment hi havia els que sortien de les mans de simples afeccionats, eren treballs, més o menys afortunats, on s'hi mostrava una gran bona fe i entusiasme. Creiem que, amb tota seguretat, el model a què fem referència, correspon als classificats en primer lloc i, per tant, molt possiblement, construït per algun calafat o mestre d'aixa.

En la descripció de les seves recerques, assenyalava en Roig i Raventós, l'existència d'un altre model, semblant al del Vinyet, i contemporani, a l'ermita de Santa Cristina de Lloret, i afegeix: «Són els dos únics santuaris de la costa catalana que tenen vaixells antics de més mèrit, veres joies antigues de l'art naval» (15).

Al Vinyet s'hi trobava una bona col·lecció de vaixells en miniatura, penjant de les arcades. La majoria eren models construïts al llarg del segle XIX que permetien estudiar l'evolució de la nostra marina de vela. Tots foren abatuts per les ires iconoclastes del mes de juliol de 1936 pel procediment, expeditiu, de tirar-hi cadires i després de fer-ne una pila al mig del carrer, calar-hi foc. Així van desaparèixer uns testimonis, de valor inapreciable de la història de la marina sitgetana.

Sortosament, l'esmentat model del segle XVIII, potser en trobar-se al fons de l'església va salvar-se, en part, d'aquella desfeta. Un cop passada la fúria, les persones que entraren en aquell recinte van trobar la relíquia, penjant encara al seu lloc original, amb una cadira enganxada entre l'arboladura i amb les conseqüents avaries.

En aquestes condicions fou traslladat a Maricel, on s'hi va conservar fins l'any 1939 en què va ésser restaurat, amb tota propietat, per un gran especialista sitgetà, en Josep Company, i traslladat novament al Santuari. Confiam que hi pugui continuar molts anys més.

DAVID JOU I ANDREU

NOTES

(1) Clarà, Fèlix-Llopis, Bernardí. «La Història de Sitges vista per dos historiadors del segle XIX». Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges, 1982.

(2) El Pacte de Família va firmar-se el 25 d'octubre del 1743.

(3) Dotor, Àngel. «Enciclopedia del Mar», Vol. VI. Ed. Garriga, Barcelona.

(4) Id. id.

(5) Id. id.

(6) Id. id.

(7) Soldevila, Ferran, «Historia de España», Ed. Ariel, Barcelona, 1963, Vol. VI, pàg. 365. Soldevila considera el resultat de la batalla com una derrota, tant per a l'esquadra espanyola com per a la francesa.

Ceferino Ferret («Decadencia de la Marina», Barcelona, 1819), ho considera un èxit perquè els espanyols van aguantar el cop contra unes forces tres vegades més grans, ja que, els francesos «huyeron cobardemente».

Georges G. Toudouze («Histoire de la Marine», L'illustration, Paris, 1934), negligeix esmentar el fet. Sembla que els francesos prefereixen no parlar-ne d'aquest incident.

(8) Artiñano de Galdácano, Gervasio, «La arquitectura naval española (en madera)», Madrid, per el autor, 1920.

(9) Llovet, Joaquim, «La Matricula de Mar de la Provincia de Mataró al siglo XVIII». Premi lluro 1979. Mataró 1960.

(10) Arxiu Històric Municipal de Sitges. **Escribania de Marina**, M/2/02/Q2, 38. És curiós remarcar que entre els anys 1763-65, diversos pescadors mataronins presentaren idèntiques reclamacions, segons Joaquim Llovet, ob. citada, pàg. 31.

(11) AHMS, Manual de Ferrer, 1789-1790.

(12) «Eco de Sitges», 2 de maig de 1920, Mossèn Pau Ferrer, «Dades històriques Arxiu parroquial».

(13) Pavía, Fco. de Paula. «Galería Biográfica de los Generales de Marina», Madrid, 1873. Martínez-Valverde, Carlos, «Enciclopedia del Mar». Vol. VI. Juan José Navarro, fou a més un erudit, ingressà en la Real Academia Española i va escriure diverses obres relacionades especialment amb el camp de la Marina. El 1759, manava l'esquadra que va portar de Nàpols a Barcelona al Rei Carles III.

(14) Gaspar Carbonell, calafat, artiller a bord del «Neptuno» encara que només sigui en el camp de les suposicions, podríem pensar que fou l'autor de l'ex-vot a que es fa referència?...

(15) Roig i Raventós, Emerencià. «Els petits vaixells del Vinyet», «L'Amic de les Arts», núm. 7, Sitges, octubre de 1926.

El document de dotació de l'Església de Sant Miquel d'Olèrdola (2)

El text i la traducció del document 277 del volum IV dels **Libri Antiquitatum** són els que dono a continuació. Cal advertir que s'han regularitzat els signes de puntuació i les majúscules, totes les altres irregularitats han estat respectades. La numeració posada al marge de les línies no és a l'original, sinó que l'he introduïda a fi de facilitar la localització de les citacions que es faran en el comentari.

Dodalia Sancti Michaelis Olerdula in Penitensi, de mansis de honoribus, de alodiis, de terminis, de affrontationibus, de decimis et de primitiis, dominicaturis et cet. I n nomine domini Dei eterni miseratoris.

5 Hec est paginola dotis quam fieri maluit dominus Uiuas, barchinonensis chatedre codrus in honore sancti Michaelis angeli et apostolorum princeps Petrus fundata.

Comperimus in diuinis uoluminibus qualiter Dominus per Moysen legislator et Aaron sacerdos ex rubricatis pellibus iussit sibi preparari, ad inuocandum nomen eiusdem, domum. A post demum Daud, preco Xristi, cupiens cudere domum, auditam sibi a Domini non hedificare, sed ex renibus illius proceissurum qui impleret iussa Dei, qui utique Salomon, ille Dei dilectum, impleuit, edificauit domum, dedicauitque. Editus namque ex Uirgine dominus et saluator noster Iesus Xristus, que uetera facta sunt noua, construuntur baselice dedicanturque, ut fiat omnium catholicorum templum remissionis per aquam regenerationis.

Nutu Dei, actum est ut hedificaretur baselica in honore Xristi et beati arcangeli Michaelis et clauigeri etherei Petri in castro numcupatur Olerdula a uenerabili uiro Suniefredi, leuïta, ceterisque sufraganeis.

Dotació de Sant Miquel d'Olèrdola en el Penedès, de masos d'honors, d'alous, de termes, d'afrontacions, de delmes i primícies, dominicatures, etc.

En nom del senyor Déu etern misericordiós.

(5) Aquesta és l'escriptura de la dotació que volgué fer el senyor Vives, pastor de la seu barcelonina, establerta a honor de l'àngel sant Miquel i del príncep dels apòstols Pere.

Troblem en els llibres divins, com el Senyor manà per mitjà (10) del legislador Moïses i del sacerdot Aaron, que se li preparés una casa feta de pells vermelles, perquè s'invoqués el seu nom. Després, David, nunci del Crist, volent construir una casa, oí del Senyor que ell no l'edificaria, sinó que seria el qui havia d'eixir (15) dels seus lloms, qui compliria la voluntat de Déu, i certament fou ell, Salomó l'estimat de Déu, qui ho féu: edificà una casa i la dedicà. I havent sortit de la Verge Jesucrist, senyor i salvador nostre, en qui totes les coses antigues s'han renovat, es construeixen basiliques (20) i són dedicades, perquè serveixin de temple de remissió per a tots els catòlics, per mitjà de l'aigua de regeneració.

Volent Déu, es decidí edificar una basílica en honor de Crist i del sant arcàngel Miquel i del clauer celestial Pere en (25) el lloc fort dit Olèrdola per part del venerable baró Sunifred, clergue, i altres sufraganis seus. L'esmentat, invocant la clemència del Salvador, implorà de la bondat del

neis suis. Qui prenotatus idem, clemencia Saluatoris suplex, deposcens benignitatem domini Uiuani, presul insignis, ad dedicandum ut
30 ueniret pretextam basilicam. Qui libenter adquis-
escens precibus illius, venit dedicauitque basili-
cam, ac protinus dos illius firmavit, donationem quoque fi-
eri censuit decimarum primitiarum oblatio-
numque omnium.

A termine orientis incoat ad ipsa
35 spelunca qui uocatur Derru, et graditur per
ipsa lacuna que dicitur Palma, et sic per ipsa fon-
te de Cantalupis, et discurrit ipse torrens
usque in gorgo Nigro, et iniungit in ipsa aqua
que dicitur Aragnon.

A parte uero circi incoat
40 in iam dicta aqua Aragnon, et uadit usque in
strata qui est super turre de Elmerado
et pergit usque in rio qui dicitur Mathana, et dis-
currit ipse riuus usque in Petra Ficta, et ua-
dit usque in riuo de Fouexo, et sic per ipsa
45 strata qui pergit ad uilla qui dicitur Firriol, et
sic peruenit in aquaducto qui dicitur Ballo-
bono.

A parte uero occidentis incoat in iam dicto
riuulo Ballobono, et injungit in rio que dicitur
Sancti Stephani, et sic ipsa Sinapi et per ipsas Borrel-
50 larias et per Argadarias et usque ad puio de
Fluridio et per ipsa Pineda et graditur per ipsa
comba Luposa usque in ipsa mare.

A par-
te uero meridies incoat per ipsa mare, et sic per
ipsas Cegias et per fonte Anastasio, et sic per
55 fonte de Cuzinas et per ipso Caprafico, et
graditur per ipsa Gauarra, et usque in spelun-
ca qui dicitur Derru.

Ignasi M.ª Muntaner

(continua)

senyor Vives, prelat insigne, que vingué
(30) a dedicar dita basilica. El qual accedi
amb gust a la seva petició, vingué i dedi-
cà la basilica, i tot seguit va assegurar la
seva dotació i ordenà que es fes donació
de delmes i primícies i de tota mena d'o-
frenes.

Per la banda d'orient comença a la (35)
cova que s'anomena Derru, passa per la
llacuna que es diu Palma, per la font de
Cantalupis, segueix el torrent fins al gorg
Nigro i s'uneix a l'aigua que anomenen
Aragnon.

Per la banda nord, comença (40) a la ja
esmentada aigua Aragnon i va fins el ca-
mí que hi ha sobre de la torre d'Elmerado
i continua fins el riu que es diu Mathana,
recorre el riu fins a Petra Ficta i va fins
el riu de Fouexo, i pel (45) camí que por-
ta a la vil(l)a que es diu Firriol i arriba
al curs d'aigua que es diu Ballobono.

Per la part de ponent comença en el ja
dit riu de Ballobono i s'uneix al riu que es
diu de Sant Esteve, i per la Sinapi i per
les (50) Borrellarias i per Argadarias i fins
al puig de Fluridio, i passa per la coma
Luposa fins a la mar.

Per la part de migjorn, comença a la mar
i per les Cegias i per la font Anastasio, i
així per (55) la font de Cuzinas i pel Ca-
prafico, i passa per la Gauarra i va fins
la cova dita Derru.

Amb el suport de la

**Caixa de Pensions
per a la Velleja
i d'Estalvis "la Caixa"**